

ЖАРКО БУРОВИЋ

ИНСТРУКЦИЈА КАО ЕГЗИСТЕНТНИ ФЕНОМЕН

НЕШТО КАО УВОД

Прије него што приступим анализи Зоговићеве пјесме "Инструкција маслини", дужан сам да дам једно објашњење. Међу више од двије хиљаде библиографских јединица, ово је прва која се односи на његово пјесничко дјело. Разлог што за ових педесет година нијесам писао о Зоговићу треба тражити у његовој и мојој политичкој неподобности. Као двогодишњи заточеник Голог отока (тамо сам провео 1949. и 1950. годину), писањем бих нашкодио и њему и себи.

Старији међу вама, а највише је таквих овдје, знају како су трети-рани они који су долазили са ђавољег острва. Били су лица без грађанског статуса. Метафорички речено: за живота им није било дато да буду живи!

Зоговић, иако тамо није био, доживљавао је сличну драму. У понечему још и тежу. Због високог мјеста у хијерархији вриједности.

Кафкијанске ситуације обично рађају Сизифе. Захваљујући Зоговићевој снази духа, он је у много чему посједовао прометејске особине. Њих ћемо препознати и у антологијској пјесми "Инструкција маслини". Ево те анализе.

* * *

Ако ову Зоговићеву пјесму доводимо у везу са његовом биографијом, онда бисмо морали да се бавимо животописом ствараоца. Ми ћемо, ипак, из те уско трасиране зоне поћи ка ширем објашњењу њених поетичких својстава, у којима егзистентни феномен заузима средишно мјесто. Егзистенцију треба схватити и као врсту историјске условности, која често губи надзор над собом. Због тога је остало на пјеснику

да изоштрава бленду свог сензибилитета и да у збиру превратничких животних мијена сачува душу и дух.

А пјесник је то могао јер је своју мисао уткао у стрпљење ствараоца који осјећа тврдине живота, али који добро зна да се оне одговарајућом противтежом могу надићи. Зоговић то надилажење врши путем инструкције лирског кода и суштине, држећи се гледишта да је природа пресудан чинилац у снажењу духа и имагинације. Све оно што је слика времена, тражи да се настани у склоп самог бића. Само под тим условом она може да добије неопходну артикулацијску визуру и значење.

Сложићемо се са мишљењем да се пјесма не може замислити без имагинацијског набоја. Зоговићева пјесма "Инструкција маслини" испјевана је у томе кључу. Био бих одређенији и рекао да се имагинирањем доживљајне матрице продубљује сазнајна и рефлексна снага пјјева.

Пјесма се *оивара* императивном мишљу: *Жилама за камен*, што значи за чврстину тла. Ако се тај чин схвати као услов егзистенције, а схвата се, онда се он претвара у саму природу, као њен саудружилац. Срашћивањем бића и природе обогаћују се унутрашња осјећања и препознаје идентитет пјесника који је озлијеђен животом. Уосталом, многе су вриједности живота истекле са врела личне озлијеђености. То правило важи и за аутора "Инструкција маслини". Он је лирску *зайовједносћ* изварирао у више моделацкијских равни, а основна је да се одоли налетима угрожености и муке.

Посебност ове пјесме огледа се и у томе што је карактерише грчеван вокацијски слијед и што су контрасти у њој (*зима-жега, љућосћ-дожуд, жила-лисћ, камен-шалас, ноћ-свјећшоник*) дати у латентном кључању. По лирској форми сродна је дитирамбу, који изискује специфично руковање симболима, а има и наглашену мелодиозну обузетост. Истина, и без Бахуса може да се дочара занос и страст, поготово ако су ови феномени исказани језиком поетски отјелотвореног узбуђења. Ова се пјесма по унутрашњем склопу и дејству препознаје и као драма. Маслина, како каже поета, *хваћиа сјенку земље и изувија се у ѓрчу смрћном*.

Проучаваоци старогрчке књижевности знају да се из дитирамба развила грчка драма и да су тај род здушно прихватили пјесници каснијих епоха, између осталих Шилер и наш Ђура Јакшић. Зоговића видим као њиховог пидруженика, не само по овој пјесми него и по неким другим пјесмама из збирке "Артикулисана ријеч". "Инструкција маслини" испјевана је у сличном обрасцу, само што се њена прометејска суштина преобратила из древног (митског) облича у оовремену збиљу.

Поета се побринуо да и читаоца уведе у зебњиво поље збиље, а то је могао јер је своју оду зеленој "заводници" изговорио у занијетом и

складном тону. Многа се објашњења могу извући из ове пјесме. Највише она која се тичу појмовних означања и лексичког богатства. Пјесник симболима открива многе двосмислености. Преко њих постиже најтананије ефекте.

Пјесму је породило немир душе, али би она остала без снажног дејства да у њу није уплетен драматичан ствараочев животопис. То уплитање драматичног синдрома дало је пјесми изванредну живост и постојану емотивну обојеност. Искушење најчешће трасира такве условљености. Још кад се томе дода покретност слика, онда схватамо зашто се мисао трансформише преко њих. Зоговићеве слике су прави биљури. Одјенуте су сновидбеном искром, посебно када се нијансирају издашна изворишта природе и њена тајанства. Поменута искра сновидбености карактеристична је и по томе што овдје дјелује и као моторичка снага.

Пјесник је наду замијенио другим корелативом: истрајавањем. За тај корелатив бисмо рекли да има чврсту потенцијалност. У први план истиче се виталитет и узвишеност живота. Ту, у тврдњи у каменом тјеснацу, свила је гнијездо маслина. Не може јој ништа ни љетна уждија. Ако јој понестане влаге, нек јој влагу зној подари. Није ли ова Зоговићева мисао блиска оној Његошевој крилатици о "борби непрестаној". Ми такву борбу с правом називамо: *сврхом живоџа*. И ја јој у примјеру овог поете дајем такво именовање!

Магнетизму пјесме доприноси *измишљање*. Њиме се тражи есенција, животност. Есенцији је дато да порађа екстазу, намећући духу нове изворе снаге. Управља ту снагу ка посједованом трајању бића као свеопште вриједности. Маслина је то биће. Оно егзистенцију у пјесниковој фокусацији чини широм и постојанијом: *И ѿосџаје камен. Камено-уљаном и сланом шџавом своју кожу / ушџави, осиви, окори, накврџај. Камен једи.*

"Инструкција маслини" писана је необичном лексиком. Отпор нестајању снажно је изражен у позиву на чврстину постојања, а лексички (неологизми и термини) и тамна тоналност гласова значењски и звучно креирају експресивну поетску слику: *Изубијано, скруџинуџо коријење исџрејлеџи и закоџај*. И термини *борер, рудача, оксид* и други својом необичношћу и гласови ниског тона и сугласничке групе отежаног изговора стварају снажни визуелно-акустички доживљај чврстине у суровој каменој средини. У другом дијелу пјесме срећемо лексике друкчије природе и друкчијег звучања гласова, који у стих уносе топлину и свјетлост. Честим градацијама нижу се исказне вриједности, махом дате кроз слику и бујичав ритам. Дијалектизми: *џоња, дамар* и други помажу стварању утиска непосредности, каква је уосталом у цјелини Зоговићева поезија. Њу карактерише двостраност у евокацији: синтеза и уопштавање.

Зоговићева поезија је богата метафорама. Стиче се утисак да се лирска фраза опире норми. А то је само привид. Све је у пјесми усклађено, чиме се не искључује напетост унутрашњих дрхтаја. Напротив, пјесник их потенцира као сублимисану поетичност.

Иако су у пјесми дата физичка својства маслине, она у Зоговићевом примјеру добијају посебан контекст. Поетски се експлицира нека врста бунта противу статичности и мртвила. Пјесник не подноси ништа што би означавало покорност и мирење. Као да позива на мијењање слике свијета, разумије се - са позиција активног дјеловања.

Поета је - рекосмо - у опозицији према свему што је статично. Он је походник жестине и моралног уздига. Бодреник и сањар, који екстатично доживљава постојећу стварност, парадигмирану кроз бројна преображења, почев од преображења у сфери свијести до епилога који је ту свијест произвео. Ако је свијест оживотворена свјежином духа, она добија и ауру мудрости. "Инструкција маслини" има и такву назнаку.

Истина, пјесма је исказана у магновењу као све што носи истински пјеснички обол. А он је најупечатљивији ако је пројциран тако да се једна спознаја вјерно огледа у другој. Маслина се отјелотворује у листу и плоду, али њен коријен представља најважнију егзистентну одредницу. Пјесник осјећа носталгију за таквом врстом живота: *А усїреба ли, исїрошуйљуј се до у рачве. Буди седра, буди расїейта, сїојећа мрежа од рудача и оксида.*

Ако је души својствено да осјећа прошлост, она се искушава и у флуиду предосјећања. Тренутак је позиција са које се она згрћу. И кад је у питању маслина и кад је ријеч о надовезајима других опсесија. Можда је то усуд пјесника који у природи види дубину загонетке живота.

Доживљај у овој пјесми добија обресе портрета угрожене и у исти мах очуване егзистенције. Кажимо да је у том портретисању спроведен систем наглашене колорације, гдје свака од семантичких компоненти поприма синхрон карактер. Игром слика које су у служби глаголског презента метафорирају се сложености живота. Те се сложености једино могу оживотворити снажном пјесничком визијом. На том плану исказ добија неочекиване обрте, не само у појмовним него и у језичким одредивостима. Читав један арсенал надахнућа завршава се у римама неуобичајене структуре. Ријеч је о римама звучне конструкције: *оїак-закоїај, коре-борер, вїейра-седра, себе-иззребен.*

Склоност ка онеобичавању израза даје Зоговићевој поезији посебну привлачност, а риме које смо поменули, способне су да приме и засведучио један појмовно-евокативни блок, често и са полемичким призвуком. Кад истичемо полемичност, морамо поменути и типност пјесникових идеја. Међу њима доминира она која васпоставља борење као окосницу егзистенције. Њих одликује изузетна енергија и постојано увјерење, нарочито ако се дифузују кроз спор. "Инструкција маслини" заснова-

на је на подлози спорења са имагинарним саговорником. Тај саговорник је сам живот. Биографска црта, коју смо у почетку овог текста поменули, не може се замислити, не бар кад је Зоговић у питању, а да се не истакне њен утицај на творење поезије вјечитог револтника.

Не само кад је ријеч о мислима у које се сливају слике и појмови, него и кад је у питању језик, с обзиром да се у његовој жижи прелама свијет пјесниковог субјекта. И као смислена и као звучна топографија. Ослушните само одзвањање звучних елемената у пјесми. Имате утисак да стих има ехо жуборећег слапа. Али та уочена црта не би била у Зоговићевом фазону кад ту звучност не би пратили богати доживљајни слојеви. Њих осамосвојава машта, будући да она оплемењује мисао.

Може нам на моменте изгледати да Зоговићева пјесма има тврд патетичан тон. То је ваљда отуда што је исказана у специфичном заносу. Слично пјесмама химничког садржаја. Ритамско обиљежје пјесме доприноси таквом утиску. Има изглед таласања. Иако је пјесма строфирана, стихови су тако повезани као да нијесу дијељени на огранке. Настали су наизуст, у једном даху. То им прибавља унутрашњу напрегнутост, што је карактеристично за пјесме глорификалне мотивације. Таквом мотивацијом снага воље истура се у први план. Ако би којим случајем посустала, пјесниковом инструкцијом појачава се њена унутрашња импулсика:

*Вриједи - да бар једном, кад мрак обезличи, зђужва койно, -
рибару над свијећом, шћо жар разгрће рукама, будеш: своји.
Вриједи - за цигла ѿри цвијећа, за ѿри кайлице уља с ојном;
вриједи - да се, усрпавно, ѿросћо сћоји.*

У "Инструкцији маслини" не можемо типовати које је мјесто важније. Сва су подједнако важна и са становишта вокацијског усавршења и са становишта инструкцијске профилираности, која је, да и то кажемо, подређена првом услову. Нећемо погријешити ако кажемо да се овдје ради о драми у пјесничком облику. Њој је све у покрету и дешавању, у знаку да се одржи, да се спаси живот од сталних угрожења, по оној да поново наведемо Његоша - удар нађе искру у камену!

Оно што је у муци настало - стаменије се узвисује у животу. И речена маслина и кроз њу наслућени човјек. То што је у пјесму уткана драмска тензија није ништа необично. У Зоговићевој поезији она се оглашава као важна креацијска саставница, која интегрише у себи више провокативних еквивалената. Најважнији је међу њима, што је препознатљиво у анализованој пјесми, сраслост са мукотрпљем живота преображеног у вјеровање животу.

Усправном и смислом разгранатом животу. Баш каква је Зоговићева маслина.

Žarko Đurović

INSTRUCTION AS EXISTENTIAL PHENOMENA

Résumé

In the poem "Instruction to olive-tree" author celebrates the longevity of this fruitful tree and its fateful coalescence with the soil. With this methafor he suggests that man shoud also live according such principle - to be tough and steady.

The poem is expressed in lyrical intonation, has a vivid rithm and welthy simbolics. Rhymes are unusuale. Unusuality is perceptible in sonorous tonality and pictural impressivness. This distinctions give it a high artistic value, so it can with good reason be inserted in anthological poems.